

Pocta Juanu Linzovi

Juan José Linz (1926–2013) nás 1. října opustil. Byl to veliký komparatista na úrovni Steina Rokkana, Schmuela Eisenstadta, Seymoura Martina Lipseta, Giovanniho Sartoriho nebo z pozdějších Philippa Schmittera. Ovládal stejně dobře španělštinu, němčinu, italštinu, portugalštinu a francouzštinu jako angličtinu. Kromě této mnohojazyčnosti usnadňující komunikaci se vyznačoval multikulturalismem v přísném, a nikoli pouze deklaratorním smyslu, kosmopolitním duchem bez domýšlivosti a jako vědec zkoumající politiku představoval pravý opak dnešního jednojazyčného *neoparochialismu*. Mým přítelem se stal hned od našeho prvního setkání v prostorách centra pro výzkum veřejného mínění *Data* v Madridu ještě za frankistické éry, před dobrými čtyřmi desetiletími.

Juan byl mimořádná postava. Neodpovídal vůbec tomu, čemu by nasvědčovalo jeho germánské příjmení. Ačkoli vyslovíme-li ho celé – Juan José Linz Storch de Gracia –, vyvstane nám na mysl pochybnost. Mohli bychom se mylně domnívat o tomto profesorovi na katedře sociologie univerzity Yale, stojícím na půl cesty mezi komparativní politologií a historickou sociologií, že je jedním z těch velkých duchů, kterým se podařilo uprchnout před rasovou perzekucí za nacismu pro větší slávu osmi významných soukromých amerických severovýchodních univerzit. Ale patřil-li Linz mezi strůjce rozmachu sociálních věd ve Spojených státech, veškerá podobnost s těmi uprchlíky tady končí. Narodil se roku 1926 v porýnském Německu španělské matce, a tak mu byla vlastní přirozená dvoujazyčnost. Poté, co jeho otec zemřel na následky nehody, vypravil se jako dítě se svou matkou do Španělska. Po vypuknutí občanské války s ní přijel do Salamanky, jednoho z hlavních center stoupenců generála Franca, kde se jeho matka zapojila do ženského sdružení, zatímco Juan raději vystudoval španělskou střední školu než německé gymnasium v Madridu, podřízené hitlerovskému velvyslanectví. Pokračoval pak ve studiích práva v Madridu, kde navázal vztah s Franciscem Javierem Condem, překladatelem Carla Schmitta a bývalým socialistou, jedním z mála předních španělských intelektuálů, kteří se přidali k frankismu. Pak po nedlouhém studijním pobytu ve Francii, při němž se poprvé vymanil z područí frankistické autoritářské cenzury, přistál na podzim roku 1950 v New Yorku s krátkodobým stipendiem madridské vlády.

Zde již zůstal natrvalo. Na Kolumbijské univerzitě podnikl dlouhá studia, která ho přivedla k obhajobě disertační práce vedené Lipsetem v prostředí, kde se stýkal s Paulem Lazarsfeldem nebo Robertem Mertonem. Linz, který byl původním vzděláním právník, se tak stal politologem a sociologem. Paradox však zůstává. Ani tato vzdálenost od Španělska Juanu Linzovi nebránila v tom, že se stále pokládal za Španěla ze Španělska. „Hispanita“, kterou udržoval, když své studenty žádal, aby mu přivezli cigarety z černého tabáku značky *Ducados*, které jako vášnivý kuřák ve velkém množství konzumoval, ale nijak nenarušovala jeho

povahu světoobčana, který se cítil doma všude a s každým. Jako politický badatel měl nesmírnou historickou kulturu, která je v Americe neobvyklá, a dnes je vlastně neobvyklá už i v Evropě. Linz se vedle toho vyznačoval originalitou, přáním nevyhýbat se poznání témat ve své době tabuizovaných. Na první pohled se zdál být jedním z těch německo-rakouských intelektuálů etablovaných na amerických univerzitách, kteří unikli nacistickým táborům. Linz však byl ve skutečnosti téměř jedinečný ve svém žánru: nebyl ani perzekuován, ani exulantem. To ho přivedlo k jisté marginalizaci, která šla ruku v ruce s jeho lhostejností vůči univerzitním a ideologickým konvencím. Byl bezpodmínečným zastáncem demokracie, ale nijak neskrýval, že pochází ze Španělska, kterým „korektní“ myšlení pohrdalo.

Tato jeho pozice osvětluje jeho počáteční rozhodnutí učinit svou vlastní zemi, tehdy s autoritářskou vládou generála Franca, prvním předmětem empirického zkoumání. Studovat frankistické Španělsko, to se tehdy nedělalo. Nesmíme se ale nechat zmýlit. Jako obyčejný student na Kolumbijské univerzitě Juan Linz s oblibou chodil na přednášky profesorů ideologicky velmi antagonistických. Avšak když se nikdo nechtěl zabývat frankismem ani obecněji nekomunistickými autoritářskými vládami, vágně a mylně spojovanými s hitlerismem, fašismem a totalitarismem, Linz se rozhodl podrobit je analýze a začal Španělskem.

Od roku 1964 se tak z něho stal, zvláště díky své slavné definici autoritářských režimů [Linz 1964, viz též Linz (2000) 2006]¹, významný teoretik autoritářství, avšak autoritářství rozdílného od totalitarismu, se kterým se do té doby příliš zaměňovalo. Navíc při té příležitosti přistoupil k fašistickému fenoménu v perspektivě značně odlišné od té, kterou později zaujal Ernst Nolte [(1987) 2000]², nikoli totiž jako k prosté reakci na komunismus, ale jako ke generickému hnutí, které má svou vlastní genezi a své vlastní charakteristiky. Stavěl se i proti interpretaci totalitarismu podle Hannah Arendtové, zaměřené na šíření nediferencovaného teroru [Arendt (1951) 1972]³. Podle Linze naopak nebylo nepředstavitelné, přinejmenším teoreticky, že by se totalitární moc o teror neopírala.

V pozdější fázi ho jeho výjimečná znalost evropských dějin přivedla k tomu, aby se zabýval důvody, které mohly způsobit pád mladých demokratických režimů, vzniklých po první světové válce nebo po roce 1945 v Německu, ve střední Evropě, v pobaltských zemích, ve středozemní Evropě nebo občas v Latinské Americe. To byl začátek jeho dlouhodobé spolupráce s Alfredem Stepanem, jehož prvním plodem bylo obdivuhodné kolektivní dílo ve čtyřech svazcích *The Breakdown of Democratic Regimes* [Linz, Stepan 1978]. Od té doby se originální teoretická a metodologická pozice Juana Linze utvrzovala. Kladl důraz na rozhodující, nebo dokonce prvořadý vliv chování vedoucích nebo intervenujících aktérů („lid“) v politice na úděl vládních režimů, ať už jakýchkoliv. Otočil se tím zády struktu-

¹ K tomuto francouzskému překladu napsal právě Guy Hermet předmluvu. Americký originál: Linz [2000], pozn. překl.

² Německý originál: Nolte [1989], pozn. překl.

³ Česky vyšly všechny tři svazky dohromady [Arendtová 1996], pozn. překl.

rálním, infrastrukturálním nebo kulturním interpretacím marxistické inspirace, jakož i historické makrosociologii na způsob Barringtona Moora [Moore 1966]⁴. Tato vědecká pozice neměla však nic společného s metodologickým individualismem, který se prosadil později. Stejně tak jeho absence afinity s Barringtonem Moorem nezmenšila nijak Linzovu opravdu oslnivou podporu dějinám obratné nebo neobratné hry aktérů a jednotlivců na všech úrovních, od elity k lidovým kategoriím. To ho pravděpodobně učinilo dost nenapodobitelným a ne vždy oblíbeným, protože jeho hluboká znalost faktů byla mimo dosah většiny jeho kolegů.

Logickým následkem tohoto hledání faktorů nezdaru demokratizací mezi dvěma světovými válkami a v období bezprostředně po skončení druhé světové války bylo pozdější zkoumání toho, co se nazývá „demokratickými tranzicemi“ ve středozevní Evropě a Latinské Americe. Od konce roku 1976 k počátku roku 1978 Linz pozoroval v Madridu delikátní proces obnovy španělské demokracie. Pak, stále ve spolupráci se Stepanem, vedl jiné kolektivní dílo, vydané roku 1996, *Problems of Democratic Transition and Consolidation* [Linz, Stepan 1996]. Také tady byla role aktérů kardinální a někteří autoři ji zahrnují do perspektiv vypůjčených z teorie her.⁵

Současně Linz rozvíjel svůj zájem pro vztahy centrum–periferie a státně-národní výstavbu počínaje Španělskem a jejími potížemi v Baskicku [Linz 1986, viz zejména Linz 1974]. Rozvíjel pak tuto perspektivu až do konce života, zvláště ve svém rozlišování mezi národním státem a státním národem.⁶ Opouští moderní autoritářské vlády v přechodu a svou pozornost zaměřuje s Houangem E. Chebabin na tyranie postrádající jakákoli pravidla, které nazývá „sultanistickými“ [Linz, Chebabi 1998]. Věrný svému zájmu o politické režimy, zabývá se především budoucností latinskoamerických demokracií trpících chronickou nestabilitou v souvislosti s jejich preferencí pro prezidentské instituce místo institucí parlamentních nebo majoritních. Vzniklo z toho nové stěžejní dílo, které tentokrát připravil s Arturo Valenzuelou a které mělo rozsáhlý vliv jak na specialisty, tak v politických kruzích Latinské Ameriky [Linz, Valenzuela 1994].

To, co jsem zde připomněl, zdaleka nevyčerpává ohromný přínos (*gigantesque contribution*) Juana Linze pro komparativní politickou sociologii, která v něm ztrácí svou poslední superhvězdu. Nemůžeme zde nepřipomenout jeho průkopnické úvahy o časovosti politického jednání.⁷ Podobně si zasluhují připomenout

⁴ Francouzský překlad: Moore [1983].

⁵ V perspektivě, kterou jinak inicioval Thomas Schelling [(1960) 1986] (americký originál: Schelling [1960], pozn. překl.) a poněkud ironicky ji popsali Philippe Schmitter a Terry Lynn Karl [1994].

⁶ Otázka, ke které se Linz vrací ve svém posledním a zcela nedávno vydaném díle zaměřeném zejména na indický případ, které napsal za spolupráce Alfreda Stepana a Yogendra Yadava [Stepan, Linz, Yadava 2013].

⁷ Publikované vesměs v angličtině nebo španělštině v různých článcích nebo kolektivních dílech, ale existuje o tom i text ve francouzštině [Linz 2002].

jeho práce o italském fašismu [Linz 2003]. A nemůžeme také nezmínit jeho španělskou intelektuální trajektorii i mimo jeho studentská léta. Stejně jako v odlišné oblasti Francisco Murillo Ferrol a jeho seminář politického práva na univerzitě v Granadě byl Juan Linz tím, kdo zavedl současnou politickou vědu do Španělska, pokud jde o její empirické sociologické základy. Stimuloval také zavádění a uveřejňování prvních celonárodních šetření ještě před koncem frankistické diktatury, zvláště první *Informes* nadace FOESSA. Formoval mimoto na univerzitě Yale některé z prvních profesionálních sociologů jeho země, třeba Amanda de Miguela, svého studenta z let 1961–1964.⁸ Linzova nezaměnitelná stopa a originalita nás bude ještě dlouho poznamenávat, zvláště pokud jde o příliš zanedbávanou osobní roli jednotlivců v politickém údělu národů. Je nenahraditelný a jeho památka nepřestane být mezi námi přítomná.

Guy Hermet⁹

(z francouzského originálu přeložil Miroslav Novák)

Literatura

- Arendt, Hannah. (1951) 1972. *Le Système totalitaire*. Paris: Seuil.
- Arendtová, Hannah. 1996. *Původ totalitarismu I–III*. Praha: Oikoymenh.
- Linz, Juan J. 1964. „An Authoritarian Regime : The Case of Spain.“ Pp. 291–341 in Erik Allardt, Yrjö Littunen (eds.). *Cleavages, Ideologies, and Party Systems. Contributions to Comparative Political Sociology*. Helsinki: The Academic Bookstore.
- Linz, Juan J. 1974. „Early State Building and Late Peripheral Nationalism against the State: the Case of Spain,“ vol. 2. Pp. 32–116 in S. E. Eisenstadt, Stein Rokkan (eds.). *Building States and Nation*. London: Sage.
- Linz, Juan J. 1986. *Conflicto en Euskadi*. Madrid: Espasa Calpe.
- Linz, Juan J. 2000. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Boulder, London: Lanne Rienner Publishers.
- Linz, Juan J. 2002. „Les contraintes temporelles de la démocratie.“ Pp. 13–41 in Javier Santiso (ed.). *À la recherche de la démocratie. Mélanges offerts à Guy Hermet*. Paris: Karthala.
- Linz, Juan J. 2003. *Fascismo, autoritarismo, totalitarismo*. Roma: Ideazione.

⁸ Spolu publikovali *Los empresarios ante el poder público* [Linz, de Miguel 1966].

⁹ Guy Hermet (*1934) je významný francouzský politolog, sociolog a historik. Po doktorátu sociologie a filosofie působil od roku 1962 jako výzkumník na Fondation nationale des sciences politiques (FNSP) v Paříži. V letech 1976–1985 byl ředitelem Centre d'études et de recherches internationales (CERI) v Paříži. Poté, co se zabýval hispánskými autoritářskými režimy, přešel k analýzám demokratických tranzicí, nacionalismů a populismů. Z jeho novějších publikací uveďme: *Exporter la démocratie ?* (Paris: Presses de Sciences Po 2008), *L'Hiver de la démocratie ou le nouveau régime* (Paris: Armand Colin 2007), *Les Populismes dans le monde* (Paris: Fayard 2001), *Culture et développement* (Paris: Presses de Sciences Po 2000), *La trahison démocratique* (Paris: Flammarion 1998), *La Démocratie* (Paris: Flammarion 1997), *Histoire des nations et du nationalisme en Europe* (Paris: Seuil 1996), pozn. překl.

- Linz, Juan J. (2000) 2006. *Régimes totalitaires et autoritaires*. Paris: Armand Colin.
- Linz, Juan J., Amando de Miguel. 1966. *Los empresarios ante el poder público*. Madrid: Instituto de estudios políticos.
- Linz, Juan J., Stepan, Alfred. 1978. *The Breakdown of Democratic Regimes*. 4 vol. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Linz, Juan J., Arturo Valenzuela. 1994. *The Failure of Presidential Democracy*. 2. sv. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Linz, Juan J., Alfred Stepan. 1996. *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Linz, Juan J., Houchang E. Chebabi. 1998. *Sultanistic Regimes*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Moore, Barrington Jr. 1966. *Social Origins of Dictatorship and Democracy : Lord and Peasant in the Making of the Modern World*. Boston: Beacon Press.
- Moore, Barrington Jr. 1983. *Les origines sociales de la dictature et de la démocratie*. Paris: La Découverte/Maspéro.
- Nolte, Ernst. 1989. *Der europäische Bürgerkrieg 1917–1945. Nationalsozialismus und Bolschewismus*. 4. Auflage. Frankfurt am Main.
- Nolte, Ernst. (1987) 2000. *La Guerre civile européenne 1917–1945*. Paris: Éditions des Syrtes.
- Schelling, Thomas C. 1960. *The Strategy of Conflict*. Harvard University Press.
- Schelling, Thomas C. (1960) 1986. *Stratégie du conflit*. Paris: PUF.
- Schmitter, Philippe C., Terry Lynn Karl. 1994. „The Conceptual Travels of transitology.“ *Slavic Review* 53 (1): 173–185.
- Stepan, Alfred, Juan J. Linz, Yogendra Yadava. 2013. *Crafting State-Nations. India and Other Multinational Democracies*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.